

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНИХ І ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ІСТОРІЯ І ТЕОРІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

основна
за освітньо-професійною програмою «Соціальний захист та безпека
населення»
підготовки бакалавра
у галузі знань 23 «Соціальна робота»
за спеціальністю 231 «Соціальна робота»

Рекомендовано кафедрою
соціальних і гуманітарних дисциплін
на 2023-2024 навчальний рік.
Протокол від серпня 2023 року №

Силабус розроблений відповідно до Робочої програми навчальної
дисципліни «Історія і теорія соціальної роботи».

2023 рік

Загальна інформація про дисципліну.

Навчальна дисципліна «Історія і теорія соціальної роботи» спрямована на вивчення здобувачами історичних засад соціальної роботи та її основних теоретичних основ. Освітній компонент розкриває такі змістові питання: періодизація історії соціальної роботи, генеза соціальної роботи за рубежом, історія соціальної допомоги в Україні, теорія соціальної роботи. Предметом вивчення навчальної дисципліни «Історія і теорія соціальної роботи» є:

- історія розвитку системи соціальної допомоги й захисту за рубежом та в Україні;

- провідні засади соціального захисту та безпеки населення в контексті становлення соціальної роботи;

- формування теоретичних засад соціальної роботи.

Теоретичні положення дисципліни «Історія і теорія соціальної роботи» є підґрунтям для ефективного засвоєння інших дисциплін соціальної та соціально-захисної спрямованості. Дисципліна займає чільне місце у структурно-логічній схемі підготовки фахівця, оскільки дозволяє випускнику вирішувати конкретні професійні завдання, спираючись на набуті історико-теоретичні знання, притаманні йому не лише як професіоналу, а й гармонійно розвинутій особистості, що відповідає вимогам і запитам сучасного суспільства.

Інформація про науково-педагогічного працівника.

Загальна інформація	Ващук Тетяна Степанівна, викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін соціально-психологічного факультету.
Контактна інформація	м. Харків, вул. Чернишевська, 94. Телефон (робочий) – (057)707-34-57.
E-mail	tv10@meta.ua
Наукові інтереси*	Соціальна робота Соціальна педагогіка Менеджмент соціокультурної діяльності
Професійні здібності*	Професійні знання, досягнення результатів у сфері наукових інтересів
Наукова діяльність за освітнім компонентом	Тезиси до Всеукраїнської науково-практичної конференції «VII Геретівські читання» 22.09.2023, " Витоки соціальної роботи за часів періоду хрещення Київської Русі», тезиси «Соціально-психологічна реабілітація ВПО (на прикладі вільнонайманих працівників національного університету цивільного захисту України)» до IV Міжнародної науково-практичної конференції

	“Стратегічні комунікації у сфері забезпечення національної безпеки та оборони: проблеми, досвід, перспективи», тези «Роль соціальної роботи у економіці держави» до конференції «Слобожанські наукові читання» 17-18.10.2023
--	--

Час та місце проведення занять з дисципліни.

Аудиторні заняття з навчальної дисципліни проводяться згідно затвердженого розкладу. Електронний варіант розкладу розміщується на сайті Університету (<http://rozklad.nuczu.edu.ua/timeTable/group>).

Консультації з навчальної дисципліни проводяться протягом семестру, в т.ч. онлайн. У разі необхідності час додаткової консультації здобувача вищої освіти погоджується окремо.

Метою вивчення навчальної дисципліни «Історія і теорія соціальної роботи» є:

- набуття майбутніми фахівцями глибоких знань і необхідних вмінь для забезпечення професійної діяльності на основі історичного підґрунтя, зарубіжного досвіду, вітчизняної історії з надання соціальної допомоги, взаємодопомоги, соціального захисту населення;
- формування у здобувачів вищої освіти необхідного рівня знань з теорії соціальної роботи, яка є основою технологій соціальної роботи;
- розвиток навичок пошуку та узагальнення інформації з проблематики створення умов для добробуту громадян засобами соціальної роботи;
- здобуття вмінь застосування різних напрямів соціальної роботи у різнорівневому соціальному середовищі;
- формування гуманістичного світогляду здобувача вищої освіти для здійснення обов'язків відповідального члена суспільства, національно свідомої особистості, яка через професійну діяльність укріплює соціальне існування в країні.

Опис навчальної дисципліни.

Найменування показників	Форма здобуття освіти	
	очна (денна)	заочна (дистанційна)
Статус дисципліни (обов'язкова загальна або обов'язкова професійна або вибіркова)	Обов'язкова професійна	Обов'язкова професійна
Рік підготовки	1-й	
Семестр	1,2-й	
Обсяг дисципліни:		
- в кредитах ЄКТС	6,5	

- кількість модулів	3	
- загальна кількість годин	195	
Розподіл часу за навчальним планом:		
- лекції (годин)	40	
- практичні заняття (годин)	-	
- семінарські заняття (годин)	50	
- лабораторні заняття (годин)	-	
- курсовий проект (робота) (годин)	-	
- інші види занять (годин)	-	
- самостійна робота (годин)	105	
- індивідуальні завдання (науково-дослідне) (годин)	-	
- підсумковий контроль (диференційний залік, екзамен)	диф. Залік 1сем. екзамен 2сем.	

Передумови для вивчення дисципліни.

Навчальна дисципліна «Історія і теорія соціальної роботи» є обов'язковою, передумовами її вивчення є наявні у здобувачів вищої освіти знання історії та культури України, філософії, правознавства, соціології.

Результати навчання та компетентності з дисципліни.

Вивчення навчальної дисципліни «Історія і теорія соціальної роботи» повинно забезпечити:

- досягнення здобувачами вищої освіти таких результатів навчання:

Результати навчання	аббревіатура
ПР1. Здійснювати пошук, аналіз і синтез інформації з різних джерел для розв'язування професійних і встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між соціальними подіями та явищами. ПР2. Вільно спілкуватися усно і письмово державною та іноземною мовами з професійних питань. ПР3. Ідентифікувати, формулювати і розв'язувати завдання у сфері соціальної роботи, інтегрувати теоретичні знання та практичний досвід. ПР4. Формулювати власні обґрунтовані судження на основі аналізу соціальної проблеми. ПР5. Теоретично аргументувати шляхи подолання проблем та складних життєвих обставин, обирати ефективні методи їх вирішення, передбачати наслідки. ПР6. Розробляти перспективні та поточні плани, програми проведення заходів, оперативно приймати	РН

ефективні рішення у складних ситуаціях.

ПР7. Використовувати спеціалізоване програмне забезпечення у ході розв'язання професійних завдань.

ПР11. Використовувати методи профілактики для запобігання можливих відхилень у психічному розвитку, порушень поведінки, міжособистісних стосунків, для розв'язання конфліктів, попередження соціальних ризиків та складних життєвих обставин.

ПР12. Визначати зміст співпраці з організаціями-партнерами з соціальної роботи для виконання завдань професійної діяльності.

ПР13. Використовувати методи соціальної діагностики у процесі оцінювання проблем, потреб, специфічних особливостей та ресурсів клієнтів.

ПР17. Встановлювати та підтримувати взаємини з клієнтами на підґрунті взаємної довіри та відповідно до етичних принципів і стандартів соціальної роботи, надавати їм психологічну підтримку й наснажувати клієнтів.

ПР19. Виявляти сильні сторони та залучати особистісні ресурси клієнтів, ресурси соціальної групи і громади для розв'язання їх проблем, виходу із складних життєвих обставин.

ПР20. Виявляти етичні дилеми та суперечності у професійній діяльності та застосовувати засоби супервізії для їх розв'язання.

ПР22. Демонструвати вміння креативно вирішувати проблеми та приймати інноваційні рішення, мислити та застосовувати творчі здібності до формування принципово нових ідей.

ПР23. Конструювати процес та результат соціальної роботи в межах поставлених завдань, використовувати кількісні та якісні показники, коригувати план роботи відповідно до результатів оцінки

- формування у здобувачів вищої освіти наступних компетентностей:

Загальні і фахові компетентності	<i>аббревіатура</i>
ЗК2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової	ЗК СК

активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК4. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК6. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК7. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

СК1. Знання і розуміння сутності, значення і видів соціальної роботи та основних її напрямів (психологічного, соціально-педагогічного, юридичного, економічного, медичного).

СК5. Здатність до виявлення, соціального інспектування і оцінки потреб вразливих категорій громадян, у тому числі які опинилися в складних життєвих обставинах.

СК7. Здатність до співпраці у міжнародному середовищі та розпізнавання міжкультурних проблем у професійній практиці.

СК11. Здатність до надання допомоги та підтримки клієнтам із врахуванням їх індивідуальних потреб, вікових відмінностей, гендерних, етнічних та інших особливостей.

СК16. Здатність дотримуватися етичних принципів та стандартів соціальної роботи.

СК20. Здатність до сприяння підвищенню добробуту і соціального захисту осіб, здійснення соціальної допомоги та надання підтримки тим, хто перебуває у складних життєвих обставинах.

Програма навчальної дисципліни.

МОДУЛЬ 1 Історія соціальної роботи за рубежом

Тема 1.1. Періодизація історії соціальної роботи.

Вступ до соціальної роботи, основні поняття дисципліни. Основні проблеми періодизації історії соціальної роботи. Хронологічна послідовність етапів: загальна характеристика. Період відліку практики суспільної допомоги, динаміка зміни понять, специфіка історичного простору в генезі соціальної роботи. Допомога і взаємодопомога у взаємній спільності як історична матриця, що визначає специфіку історичного пізнання в сфері соціальної роботи. Різні моделі підтримки і захисту одних шарів суспільства іншим. Критерії етапів зміни парадигми допомоги і

взаємодопомоги, що пов'язані із зміною суб'єкта і об'єкта, інститутів підтримки, ідеології допомоги. П'ять періодів в історії соціальної роботи за кордоном: Архаїчний період добродійності (від утворення в кінці III тис. – першій половині II тис. до н.е. перших рабовласницьких держав); Філантропічний період (приблизно до V ст. н. е.); Період суспільної (громадської, церковної) добродійності (до початку XVI ст.); Період державної добродійності (до рубежу XIX-XX ст.); Період соціальної роботи (що продовжує теперішній час).

Тема 1.2. Праісторичні форми допомоги в найдавніших спільнотах

Джерела соціальної допомоги в системі суспільних відносин від початку зародження суспільства – на етапі виникнення первісної родової громади. Формування уявлень про суспільну допомогу (архаїчний період) на основі реконструкції міфології, усних переказів, які збереглися з дописемних часів і певним чином пізніше були зафіксовані, та за допомогою екстраполяції (поширення висновків, одержаних зі спостереження над однією частиною явища, на іншу його частину).

Форми соціальної допомоги пізнього періоду розвитку первісної родової громади: захист від ризиків зовнішнього походження (захист від полону, від насильства, кривна помста тощо); допомога в рамках роду (господарські форми допомоги й взаємодопомоги; допомога вождів і старійшин; допомога старим людям; міжособистісна взаємодопомога); культові, релігійні форми допомоги, пов'язані зі смертю, язичеськими святами, обрядами. Загальні форми, які архетипами всіх наступних систем соціальної допомоги й соціального захисту.

Тема 1.3. Соціальна підтримка в державах Стародавнього Сходу

Соціальна допомога як практична діяльність із надання допомоги, підтримки і захисту нужденних у період давніх цивілізацій (Єгипет, Китай та ін.). Основні засади формування практики соціальної роботи. Турбота про членів суспільства у Стародавньому Єгипті (2700-2200 рр. до н. е.) з метою збереження трудових ресурсів, що була функцією держави.

Застосування у Єгипті централізованого планування і розподілу продуктів харчування між різними регіонами, певна міграційна політика, як запобіжні засоби та форми забезпечення певного рівня життя людей, зайнятих на громадських роботах – будівництві пірамід, гробниць, храмів, каналів, обробітку землі.

Забезпечення стабільності держави шляхом державного піклування та попередження голодних бунтів. Кодекс «Законів Хаммурапі», в якому зокрема, зафіксована заборона боргового рабства і заміна його відпрацюванням. Соціальна допомога у Вавилоні в храмах. Поширення опіки на різні категорії населення: військовополонених, рабів, незаконнонароджених. Практика передачі дітей з бідних сімей у храми на утримання у голодні роки. Формування авторитету культових установ шляхом

укріплення підтримки широких верств населення як соціальна та політична сила.

Ідеї гуманності та милосердя у етичних системах Стародавнього Китаю. Контроль соціально-економічного життя Китаю державним апаратом. Вплив ідеологічних, філософських, релігійних систем на розвиток держави та їх кланова основа. Відсутність нездоланих соціальних перешкод для переходу з однієї соціальної групи в іншу. Засудження боргового рабства. Конфуціанство як філософська система та державна програма достойного життя окремої людини та гармонії у всіх сферах суспільного життя.

Тема 1.4. Організація соціальної допомоги в Давній Греції та Давньому Римі

Суспільне виховання гуманності, взаємодопомоги і солідарності як основний чинник формування ідей милосердя у Давній Греції. Закладання основ державного регулювання благодійності та опіки в містах-державах (полісах). Державна соціальна допомога і філантропія в Давній Греції.

Сплата особистих внесків (літургій) на покриття витрат на релігійні святкування та державні заходи заможними афінськими громадянами. Поширення заходів культового, спортивного, військового характеру. Цілісна система соціальної допомоги в Афінах: соціальні виплати за рахунок держави; витрати на організацію народних святкувань, роздача грошей їх відвідувачам та частування глядачів; відправлення громадян у подорожі за державний кошт. Підтримка незаможних та збіднілих громадян, забезпечення соціальної рівноваги в суспільстві.

Реформи Солона (640/635-559 рр. до н. е.). Відміна обтяжливих для землеробів боргів, скасування боргової кабали, встановлення свободи заповіту. Заохочення ремісників, сприяння розвитку торгівлі. Утримання за рахунок держави покалічених на війні. Виховання за державний рахунок синів воїнів, що загинули на війні.

Спроби забезпечення порядку в державі філантропічним шляхом в Давньому Римі, організація видовищ за державний рахунок. Запровадження Августом спеціальних посад чиновників, що відповідали за організацію суспільних робіт та розподіл хліба серед народу.

Тема 1.5. Соціальна допомога в період Середньовіччя

Церква як носій благодійності й опіки Середньовіччя (V – серединою XVII ст.) Християнське милосердя як вид соціальної допомоги, що ідеологічно ґрунтувалося на релігійних догматах: на любові до ближнього (як до самого себе) і доброду, співчутливому ставленні до людей, які потрапили в нещастя.

Діяльність церкви з допомогою обездоленим: постанови Ельвірського у (306 р. н.е.) і Антіохійського (341 р. н.е.) соборів єпископату. Право розпоряджатися на свій розсуд майном церкви на потреби благодійності. Підтримка справедливості і гармонії людських взаємин за допомогою милосердя та його інструмента – милостині.

Соціальна допомога релігійних організацій у період класичного

Середньовіччя. «Товариство 30 милосердя» Італія, XIII ст.: допомога хворим у період епідемій, поховання померлих, організація притулків, богаділень, госпіталів. Монастирська модель благодійності. Роль чернечих орденів у реалізації ідей милосердя і допомоги ближньому.

Тема 1.6. Формування моделей соціальної та соціально-педагогічної роботи в зарубіжних країнах

Історія становлення та розвитку соціальної роботи в США. Джейн Адамс та Мері Річмонд як засновниці соціальної роботи. Витоки соціальної роботи кінця XIX – поч. XX ст. Представники напряму «від практики до теорії»: Джейн Адамс (1860-1935, США), Мері Річмонд (1861-1928, США) та Аліса Саломон (1872-1948, Німеччина). Допомога переселенцям Джейн Адамс починаючи з 1889 р., які опинилися в Америці без знання мови, без житла та роботи. Обґрунтування Мері Річмонд методів соціальної роботи, «Дружній візит до бідняків: керівництво для працюючих у благодійних організаціях» (1889 р.), «Соціальні діагнози» (1917 р.). Розвиток методів соціальної роботи у США. 30-ті – 50-ті рр. XX ст. – подальший розвиток науково-практичних напрямів. Розвиток теорії та практики соціальної роботи у Європі. У Західній Німеччині (ФРН) соціальна робота в 60-ті – 70-ті рр. стає активною складовою частиною соціальної системи цієї країни. У 80-ті – 90-ті рр. розвиток теорії й практики соціальної роботи в напрямках індивідуальної роботи, групової роботи, в громаді, соціальне адміністрування та планування.

Розвиток теоретичних моделей в зарубіжних країнах: психодинамічних, біхевіористських, системних й екологічних, соціально-психологічних, комунікаційних, гуманістичних, когнітивних, моделей кризового втручання, правозахисної діяльності та ін. Поширення сфери соціальної роботи на різні урядові організації, підприємства, офіси, школи, центри охорони здоров'я, агентства з охорони сім'ї та дитини, військові підрозділи, церкви, тюрми та інші соціальні об'єкти.

МОДУЛЬ 2. Історія соціальної роботи в Україні

Тема 2.1. Родоплемінні й общинні форми допомоги та взаємодопомоги у слов'ян до X ст.

Життя давніх слов'ян у родових громадах. Родова організація людської спільноти як перша форма соціальної взаємодопомоги. Підтримка родичів, забезпечення їжею, одягом, житлом, опіка малолітніх. Основні форми допомоги у давніх слов'ян: культові форми допомоги та підтримки; общинно-родові форми допомоги в межах сім'ї, роду, поселення; господарські форми допомоги та взаємодопомоги. Братчина, громадська тризна, громадська милостиня, «страва», толока. Поняття «реципрокації» як взаємопідтримки та «редистрибуції» як взаємообміну для визначення допомоги в найдавнішому людській спільноті шляхом «реципрокного альтруїзму», тобто допомоги, вузько направленої на свій родовий простір. Поступове розширення моделі взаємодопомоги за межі одного роду, вироблення засад «сусідської»

взаємовиручки, архаїчні форми якої існували до XIX ст. як сумісні святкування, збирання врожаю тощо.

Тема 2.2. Князівська й церковно-монастирська підтримка з X до XIII ст.

Вплив хрещення Русі на модель соціального захисту населення. Християнська благодійність за правління князя Володимира Великого. Соціальний захист за правління князів Ярослава Мудрого та Володимира Мономаха. Церковно-монастирська система благодійності. Зміна парадигми та підтримки на Русі у IX-XII ст., що пов'язана зі зміною соціально-економічної та соціокультурної ситуації. Трансформація родоплемінних відносин, розповсюдження територіальних, політичних та військових союзів. Утворення держави Київська Русь, правління князів та княжих дружинників.

Вплив прийняття християнства та його поширення серед слов'янських племен на всі сфери суспільного життя, на характері, формах допомоги та підтримки людини. Розвиток традиції особистої благодійності руських князів, яка мала релігійний характер. Статут 996 р. Володимира I, офіційне зобов'язання духовенства займатися суспільним благодійництвом, віддавати десятину (1/10) від княжих доходів на утримання монастирів, церков, богаділень і лікарень, допомогу бідним, сиротам, немічним, старим, багатодітним. Традиція нерозділеності державної і приватної доброчинності, яка продовжувалася нащадками Володимира Великого. «Повчання дітям» Володимира II Мономаха – перше своєрідне моральне повчання, звернуте до молодого покоління, піклування про убогих, про права вдів, роздавати милостиню.

Зосередження соціальної допомоги в церквах і монастирях, фінансова підтримка церкви, будівництво монастирів і храмів, підготовка священиків. Поступове оформлення ктиторської (ктитор – засновник) монастирської системи, дар монастирю (зазвичай, у вигляді земельних угідь). Розвиток іншої системи підтримки – парафіяльної з провідною роллю не лише церкви, але й парафії.

Тема 2.3. Період церковно-державної допомоги з XIV ст. до другої половини XVII ст.

Зміна системи допомоги та взаємодопомоги, характерними стають три основні форми соціальної допомоги: а) монастирська, б) державна (захисту) і в) перші світські прояви доброчинності (благодійності). Розвиток монастирської системи допомоги та підтримка нужденних. Формування державної системи захисту. Виникнення відомств, які беруть на себе функції соціального захисту, тенденція до утворення державних реципрокних інститутів. Зміцнення законодавства стосовно державної опіки знедолених, яке стало мірилом учинків, норм і вимог до опіки. Підтримка державою як суб'єктом допомоги тих осіб, які стоять на захисті інтересів чинної влади. Усталення механізму реципрокних зв'язків, узаконення патерналістських (від патернус – батьківський) відносин: «Ти – мені, Я – тобі».

Діяльність братств як релігійно-національної організації українського заможного міщанства, які в XV–XVIII століттях відігравали важливу роль у житті та боротьбі спільноти. Здійснення релігійно-благодійних заходів. Соціальний захист за часів козаччини. Опіка пораненими, хворими. Виникнення приватної благодійності. Розгортання світських підходів до підтримки та допомоги нужденним, допомога голодуючим, лікування бідних. Соціальна робота в тогочасній Україні, громадське самоуправління. громадських рад, сходів, судів, процесуальні норми, що сприяли соціальному захисту.

Тема 2.4. Державна опіка з другої половини XVII ст. до другої половини XIX ст.

Утвердження державно-адміністративних підходів до суспільної та приватної опіки. Формування адміністративної системи допомоги нужденним, територіальні інститути допомоги та підтримки, державні превентивні і захисні заходи стосовно різних верств населення, законодавча з врегулювання відносини між різними суб'єктами, групами і державою. Окреслення тенденції інституціональної допомоги через різні відомства, суспільні та приватні організації захисту й опіки.

Перетворення на початку XVIII століття, які змінюють систему захисту і допомоги нужденним. Зміна підходу з заперечення цінності особистості, пріоритету цінностей колективізму, що закріплюється економічними засобами (общинна чи монастирська власність на землю, або під патронатом державних органів), на цінності людини з позицій її трудової вартості. Активізація політики боротьби з професійним жебрацтвом. Підсилення ролі держави у соціальному захисті, розширення заходів, скерованих на секуляризацію монастирських земель, обмеження впливу церкви на народний загаль і посилення державного управління. Формування системи соціального захисту: а) центральні органи; б) міські магістрати; в) дідичі (поміщики) у кріпацьких селах; г) війти (старости) і соцькі у поселеннях з вільним населенням.

Приватна добродіяльність та її форми. Організація та фінансування інститутів (закладів) допомоги і підтримки; надання одноразової або постійної матеріальної та грошової допомоги; здійснення соціального патронажу над певною категорією нужденних.

Основні напрямки суспільної опіки. Здолання проблем, пов'язаних з інвалідністю учасників імперських воєн, організація притулків. Використання монастирів для опікування офіцерами та солдатами, котрі не мали власної домівки, постригання у ченці. Організація перших будинків для душевнохворих. Цілеспрямована діяльність на захист і підтримку дітей. Спеціальний контроль проституції.

Тема 2.5. Період суспільної та приватної опіки з кінця XIX ст. до початку XX ст.

Вплив реформ 60-70 років XIX століття на розвиток державної і суспільної опіки, скасування кріпацтва (1861 рік), реорганізація адміністративної системи державного управління, зміни соціально-захисту населення.

Робота земств з профілактики зубожіння, створення позичково-благодійницьких фондів, емеритальних кас. Сільська і волосна форми опіки. Сільські збори з надання неімущим хлібної допомоги із сільських крамниць. Грошова допомога (2–5 крб. на місяць), архаїчна форма народної опіки – милостиня. Міська система допомоги. Урбанізація і загострення соціальних проблем у містах – зростанням безробіття, плати за житло, а також збільшення проявів різних форм соціальної патології – професійного жебрацтва, проституції, дитячої безпритульності. Недоліки відсутності єдиної схеми суспільної опіки в містах. Роздавання грошової допомоги, оплата за лікування, діяльність щодо локалізації проблем соціальної патології, опікування дітьми-сиротами. Формування міських структур опіки шляхом об'єднання навколо державних і приватних програм з локалізації тих чи інших негативних суспільних явищ.

Церковно-парафіяльна і приватна форми опіки. Прагнення православної церкви до самостійного управління перебігом своїх капіталів, добровільна діяльність парафіян у справі соціальної допомоги і підтримки. Парафіяльна благодійність у формах матеріальної, медичної та освітньої допомоги. Створення диференційованої системи державно-суспільної опіки, яка постійно удосконалювалася.

Тема 2.6. Державне забезпечення з 1917 до 1991 р., соціальна робота з 1991 р. в Україні.

Формування системи державного соціального забезпечення в Радянському Союзі, ототожнення суспільства і держави. Звуження парадигмально-світоглядних рамок надання допомоги, зникнення багатьох видів соціального патронажу, що виникли еволюційним шляхом. Зведення суспільної опіки, лише до постановки і розв'язання проблем соціального забезпечення. Оформлення адміністративної системи радянського соціального забезпечення. Ліквідація різних проявів соціальної патології – жебрацтва, проституції. Соціальна політика стосовно селянства. Головний напрям роботи НКСЗ стосовно селян, що пов'язаний з організацією селянської громадської взаємодопомоги, що була узаконена у травні 1921 року. Утворення селянських комітетів громадської взаємодопомоги, самозабезпечення і патронажу нужденних. Гостра нестача харчових продуктів, потерпання українських селян, голодомор.

Завершення формування системи соціального забезпечення в СРСР. Заходи щодо влаштування безпритульних дітей-сиріт. Право на пенсійне забезпечення в разі втрати працездатності чи внаслідок старості. Система соціального забезпечення в Радянському Союзі 1950–1991 роках. Матеріальне забезпечення як основна форма надання соціальних послуг – державне соціальне забезпечення, державне соціальне страхування, соціальне забезпечення колгоспників. Три групи соціального забезпечення та

соціального страхування: вплив оплати праці: зростання заробітної плати робітників і службовців і підвищення рівня оплати праці колгоспників, що безпосередньо впливали на підвищення розмірів пенсій і допомог; 2) вплив демографічної ситуації: рівень народжуваності і смертності, співвідношення вікових груп населення, збільшення тривалості життя і т. ін.; 3) впровадження нових соціальних програм, що змінювали рівні тих чи інших виплат, структуру виплат і послуг.

Становлення соціальної роботи в незалежній Україні як системи (1991–1999 роки). Постанова в Україні системи професійної підготовки соціальних працівників Формування системи соціального захисту в Україні за нових політико-адміністративних та соціально-економічних умов. Соціальне обслуговування населення як мережа територіальних центрів і відділень.

МОДУЛЬ 3. Теоретичні основи соціальної роботи

Тема 3.1. Поняття соціальної роботи як теорії, практики, фахової освіти

Формування теорій, моделей, технологій соціальної роботи. Визнання професії «соціальний працівник» в нашій країні на початку 90-х років ХХ ст. Тлумачення терміна «соціальна робота». Триєдине розуміння соціальної роботи як наукової галузі, практичної діяльності, фахової освіти. Соціальна робота як галузь наукових знань, що ґрунтується на сукупності концепцій і теорій, має свій категоріальний апарат, досліджує принципи і закономірності, моделі та методи соціальної роботи. Соціальна робота як практична професійна діяльність із подання допомоги та підтримки людям, що опинилися у скрутній ситуації. Соціальна робота як навчальна дисципліна з професійної підготовки фахівців із соціальної допомоги та підтримки населення.

Соціальна робота як сфера людської діяльності, функція якої полягає у виробленні і теоретичній систематизації об'єктивних знань про певну дійсність (соціальну сферу) і специфічна соціальна діяльність. Останню можна конкретизувати як професійну і суспільну діяльність державних, суспільних і приватних організацій, фахівців і активістів, направлену на рішення соціальних проблем індивідів, сімей, груп і прошарків в суспільстві. Фахівець в області соціальної роботи – соціальний працівник (соціоном) – це професія, спеціальність, сукупність спеціальностей в області соціальної роботи. Об'єкт і предмет соціальної роботи, функції, категоріальний апарат, завдання, напрями, методи дослідження, форми реалізації. Суб'єкти соціальної роботи, які ведуть соціальну роботу і управляють нею.

Тема 3.2. Утворення і становлення парадигми соціальної роботи

Становлення наукових підходів до соціальної роботи в незалежній Україні. Філософія допомоги як базова, концептуальна ідея в становленні вітчизняних теорій соціальної роботи. Вітчизняна парадигма соціальної роботи як сукупність моделей і теорій допомоги. Основні поняття і категорії:

соціальна робота, соціальний працівник, клієнт соціальної роботи, волонтер, етика соціальної роботи, соціальні технології, соціальна діагностика, соціальна профілактика, соціальна реабілітація, соціальна корекція, соціальна терапія, соціальний захист, соціальне обслуговування, соціальне забезпечення, соціальні служби.

Розвиток філософії допомоги як культурно-історичного явища, що виникає у зв'язку і взаємодії з іншими явищами та феноменами (християнство, державність, право, розвиток суспільної моралі та норм суспільного життя).

Виокремлення парадигм допомоги, які виникали в процесі розвитку українського суспільства: архаїчна парадигма, конфесійна парадигма, державна парадигма, громадсько-державна, соціетальна парадигма та професійна парадигма. Основні парадигмальні характеристики: доктрина допомоги, організаційні форми, суб'єкти допомоги, об'єкти допомоги.

Вітчизняна парадигма соціальної роботи як сукупність моделей і теорій допомоги. Етапи формування наукових і теоретичних підходів до соціальної роботи в Україні: аналіз емпіричного матеріалу, що накопичений протягом діяльності системи соціального захисту населення в Україні і за кордоном; дискусія щодо розмежування соціальної педагогіки і соціальної роботи як сфер наукового знання і практичної діяльності; створення кафедр соціальної роботи, асоціацій соціальних педагогів і соціальних працівників; поява дисертаційних праць із соціально-педагогічної роботи з різними категоріями дітей та молоді – друга половина 90-х рр. ХХ ст.; виокремлення спеціальних наукових досліджень щодо окремих груп населення (спеціальних груп клієнтів, «груп ризику»): людей, схильних до наркотичної та алкогольної залежності, інвалідів, сиріт, проблемних сімей та інших на основі вивчення роботи спеціалізованих закладів (телефонів Довіри, центрів роботи з жінками, реабілітаційних центрів, громадських організацій тощо); створення шкіл соціальної роботи; реалізація міжнародних соціальних проектів і програм; розробка навчальних посібників, підручників, словників, енциклопедій, методичних розробок, хрестоматій та інших наукових та навчально-методичних видань.

Тема 3.3. Соціальна робота як наука

Статус соціальної роботи як науки, що підтверджує чітко окреслений предмет її досліджень. Об'єкт соціальної роботи як науки – соціальні відносини, процес їхнього формування, взаємодія людей, їхня поведінка, ціннісні орієнтації, конкретні форми й способи подолання труднощів, соціальні проблеми тощо. Формування теорія соціальної роботи як сукупності сформованих у процесі пізнавальної, практичної діяльності уявлень, концепцій, понять, які з різною мірою наукової відповідності відображають закони, закономірності, принципи, тенденції розвитку соціальної роботи, обґрунтовують моделі практики та техніки втручання. За змістом соціальна робота є суспільно-гуманітарною наукою, за характером – інтегративною або міждисциплінарною. Адже вона спирається на досягнення та методи інших дисциплін – філософії, соціології, психології, педагогіки тощо. Предмет

соціальної роботи як науки – соціальні процеси і соціальні явища, що безпосередньо стосуються життєдіяльності особистості, конкретної соціальної групи, громади, а також їх зміни під впливом психолого-педагогічних, економічних та управлінських чинників.

Проблеми соціальної роботи як науки: розроблення категоріального апарату, різні аспекти організації професійної соціальної діяльності кадрів і служб, специфічні дослідження соціальної політики, соціальних процесів, осмислення місця особистості в суспільстві і відповідальності суспільства за її адекватний розвиток, вивчення і розроблення технологій (способів і методів практичної соціальної роботи з різними групами клієнтів).

Соціальна робота в структурі соціальних наук. Місце серед таких наук про суспільство, як філософія, історія, політологія, правознавство, економіка, і тяжіє до психології, соціології та медицини. Загальнотеоретичне становище соціальної філософії є методологічною основою для вирішення більш приватних питань соціальної роботи на науковому рівні, як науки про людину та її соціальні зв'язки. Зв'язок соціальної роботи з соціологією, пізнання у сфері соціології дозволяють соціальному працівнику досліджувати соціальні проблеми. Психологія, яка тісно пов'язана із соціальною роботою, допомагає визначити фактори, що впливають на психіку та поведінку. Зв'язок соціальної роботи із соціальною екологією та іншими науками.

Тема 3.4. Соціальна робота як суспільна практика, взаємозв'язок соціальної політики і соціальної роботи

Поняття соціальної політики як регулювання і узгодження інтересів різних соціальних груп, людини і соціуму з метою сталого та збалансованого розвитку суспільства, в яке включено все населення. Необхідність наукової соціальної політики, що представляє собою певну цілісність, яку необхідно зберегти в умовах співіснування конфліктуючих інтересів різних соціальних груп, індивідів і спільнот.

Взаємозв'язок соціальної політики і соціальної роботи. Соціальна політика дотична до структурних проблем суспільства, де нерівність виступає як результат певних відносин соціальних груп на ринку праці, зайнятості, нерівностей у відносинах власності, влади і т.д. Орієнтування на вирішення проблем великих груп людей, чий інтереси усвідомлені, відрефлексувати, уніфіковані і можуть вирішуватися як загальні, єдині для всієї групи. Фокус соціальної політики на структуровані спільноти, клас, страта, професійна, вікова або гендерна група. «Категорії» населення і завдання соціальної політики, соціальне включення. Людина як узагальнений член суспільства, якого характеризують середньостатистичні значення тривалості життя, здоров'я, освіти, рівня заробітної плати або пенсії та ін. Сучасне законодавство з проблематики соціальної роботи в Україні.

Тема 3.5. Проблемне поле соціальної роботи в сучасному суспільстві.

Загальна характеристика проблематики соціальної роботи. Люди похилого віку як клієнти соціальної роботи та системи соціального захисту

населення. Науки, що вивчають старіння. Біологічні, психологічні, екологічні і соціальні фактори старіння. Психологічна характеристика процесу старіння. Ейджизм. Соціальне обслуговування престарілих. Соціальні установи і заклади по роботі з означеними категоріями людей.

Люди з інвалідністю як клієнти соціальної роботи. Поняття функціональних обмежень, обмежень життєдіяльності та інвалідності. Види функціональних обмежень. Групи інвалідності. Сучасні міжнародні концептуальні основи соціального захисту людей з функціональними обмеженнями. Психосоціальні проблеми інвалідів в Україні. Загальні причини інвалідності та їх особливості в Україні. Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів – характеристика документів. Соціальна допомога людям з функціональними обмеженнями.

Завдання та особливості соціально-педагогічної роботи з сім'єю в Україні. Поняття сім'ї та її роль в соціалізації людини. Типи і функції сім'ї. Соціальні проблеми сучасної сім'ї в Україні. Основні види і форми соціальної роботи з сім'єю. Поняття та види неблагополучних сімей. Форми державної допомоги сім'ям, соціальні служби по роботі з сім'єю.

Актуальність гендерних проблем в Україні. Соціальна робота з жінками: напрямки і форми. Проблеми сексизму та гендеру в Україні. Гендерні стереотипи. Статус жінки в сучасному суспільстві, його еволюція та культурна обумовленість. Основні проблеми жінок в Україні, їх причини. Феміністичні напрямки в соціальній роботі. Форми соціальної роботи з жінками.

Напрямки і форми соціальної роботи з молоддю та дітьми. Характеристика молоді як особливої соціальної групи. Соціально-економічні і психологічні проблеми молодих людей в Україні. Суть і принципи соціальної молодіжної політики. Центри соціальних служб для молоді та їх діяльність у профілактиці та розв'язанні молодіжних проблем. Недержавні та політичні об'єднання молодих людей – напрямки діяльності. Різновиди груп ризику дітей в Україні. Девіантна поведінка дітей: способи профілактики та втручання. Форми соціальної роботи з дітьми вулиці. Діти, що залишилися без піклування – сімейні форми виховання.

Бідність як проблема соціальної роботи. Різні підходи до поняття бідності. Критерії бідності. Зарубіжний досвід боротьби з бідністю. Межа бідності в Україні. Способи подолання бідності в Україні. Ознайомлення зі Стратегією подолання бідності в Україні.

Проблеми зайнятості та безробіття в соціальній роботі. Поняття зайнятості та безробіття як соціальних явищ. Фрикційне, структурне та циклічне безробіття. Причини, що їх обумовлюють. Повна зайнятість. Статус безробітного в Україні. Види соціальних послуг і матеріальних допомог, які можуть бути надані безробітному.

Бездомність як проблема соціальної роботи. Проблеми бездомності в Україні та світі в аспекті соціальної роботи. Теорії бездомності. Визначення бездомності. Український контекст бездомності. Основні проблеми соціальної роботи з бездомними. Організації і установи, що здійснюють соціальну роботу з цією категорією клієнтів.

Поняття соціального ризику та груп соціального ризику. Маргіналізація особистості Поняття суб'єктів підвищеного ризику. Деякі змістовні характеристики соціальних процесів, що призводять до соціальних ризиків. Реальні і потенційні види жертв соціалізації. Суспільні процеси, особистісні та ситуаційні чинники, що призводять до ризикованої поведінки. Поняття соціальної, культурної, правової, економічної маргіналізації.

Поняття соціальної норми та патології. Девіантна поведінка особистості Соціальна норма. Аномія. Поняття соціальної патології. Види і прояви соціальної патології у життєдіяльності людини. Адиктивна поведінка. Наркоманія та токсикоманія як форми порушення соціальних норм людського співжиття. Пияцтво та алкоголізм як прояви девіантної поведінки. Форми соціальної роботи з особами, що мають наркотичну та алкогольну залежність. Делінквентна поведінка. Правопорушення як форма антисоціальної поведінки. Види правопорушень. Форми соціальної роботи з особами делінквентної поведінки.. Торгівля людьми: причини, мотиви та проблеми запобігання. Проституція та торгівля людьми як форми прояву девіантної поведінки. Агресивна поведінка. Насильство в сім'ї та суспільстві.

Соціальна робота з ВІЛ-інфікованими та хворими на СНІД Сутність проблеми СНІДу в світовому масштабі та в Україні. Характеристика ризикованої поведінки та груп ризику щодо зараження хворобами, що передаються статевим шляхом та ВІЛ/СНІД. Форми соціальної роботи з ВІЛ-інфікованими та хворими на СНІД. Правові аспекти проблеми. Діяльність всеукраїнської мережі людей, які живуть з ВІЛ.

Вимушене переміщення в Україні за умов військового стану. Соціальна робота з переміщеними особами. Інвалідізація за часів військових дій та надзвичайних ситуацій. Напрями та форми соціальної роботи з особами, що постраждали від наслідків військової агресії.

Тема 3.6. Поняття про технології та менеджмент соціальної роботи

Соціальні технології: загальна характеристика. Технологізація соціальної роботи. Засоби практичного і прагматичного досягнення поставлених цілей, які є системою імперативів, що упорядковують практичну діяльність (вимог, команд, алгоритмів). Характеристика діяльності людей у реалізації поставлених ними цілей, що здійснюються в конкретних соціальних умовах, за посередництвом специфічних соціальних інститутів і соціальних організацій. Характеристика операційного соціального мислення і самопізнання, що відображає соціальну рефлексію, пов'язану з практичним осмисленням технологічних законів. Соціальні технології тісно пов'язані з етикою соціальної роботи, етичними принципами соціального захисту і підтримки. Технологія щодо соціальних процесів і явищ як сукупність, система засобів організації та впорядкування доцільної практичної діяльності відповідно до мети, специфіки і навіть логіки процесу перетворення і трансформації того чи іншого об'єкта. Поняття та історія становлення менеджменту в соціальній роботі. Етапи розвитку управлінської соціальної думки. Поняття, характеристики та основні особливості соціальних систем.

Рівні управління в соціальній роботі взагалі та системі соціального захисту населення зокрема. Система функцій соціального управління, їх види і короткий зміст. Значення цілепокладання в соціальному управлінні та управлінні соціальною роботою. Зміст та коротка характеристика основних методів соціального управління: соціальні та соціально-психологічні, економічні, організаційно-адміністративні, методи самоуправління. Основні проблеми управління в соціальній роботі.

Розподіл дисципліни у годинах за формами організації освітнього процесу та видами навчальних занять:

Назви модулів і тем	Очна (денна) форма					
	Кількість годин					
	усього	у тому числі				
лекції		практичні (семінарські) заняття	лабораторні заняття (інші види занять)	самостійна робота	модуль на контрольна робота	
1 - й семестр						
Модуль 1. Історія соціальної роботи за рубежом						
Тема 1.1. Періодизація історії соціальної роботи.	13	1	2		8	
Тема 1.2. Праісторичні форми допомоги в найдавніших спільнотах	9	1	2		6	
Тема 1.3. Соціальна підтримка в державах Стародавнього Сходу	10	2	4		6	
Тема 1.4. Організація соціальної допомоги в Давній Греції та Давньому Римі	13	2	4		7	
Тема 1.5. Соціальна допомога в період Середньовіччя	13	2	4		7	
Тема 1.6. Формування моделей соціальної та соціально-педагогічної роботи в зарубіжних країнах	12	2	4		4	2
Разом за модулем 1	70	10	20		40	
2 - й семестр						
Модуль 2. Історія соціальної роботи в Україні						
Тема 2.1. Родоплемінні й общинні форми допомоги та взаємодопомоги у слов'ян до X ст.	4	1	1		2	

Тема 2.2. Князівська й церковно-монастирська підтримка з X до XIII ст.	4	1	1		2	
Тема 2.3. Період церковно-державної допомоги з XIV ст. до другої половини XVII ст.	8	2	2		4	
Тема 2.4. Державна опіка з другої половини XVII ст. до другої половини XIX ст.	8	2	2		4	
Тема 2.5. Період суспільної та приватної опіки з кінця XIX ст. до початку XX ст.	8	2	2		4	
Тема 2.6. Державне забезпечення з 1917 до 1991 р., соціальна робота з 1991р. в Україні	8	2	2		4	
Разом за модулем 2	40	10	10		20	
Модуль 3. Теоретичні основи соціальної роботи						
Тема 3.1. Поняття соціальної роботи як теорії, практики, фахової освіти	11	2	2		7	
Тема 3.2. Утворення і становлення парадигми соціальної роботи	11	2	2		7	
Тема 3.3. Соціальна робота як наука	15	4	4		7	
Тема 3.4. Соціальна робота як суспільна практика, взаємозв'язок соціальної політики і соціальної роботи	16	4	4		8	
Тема 3.5. Проблемне поле соціальної роботи в сучасному суспільстві	16	4	4		8	
Тема 3.6. Поняття про технології та менеджмент соціальної роботи	16	4	4		8	
Разом за модулем 3	85	20	20		45	
Разом	195	40	50		105	

Теми семінарських (практичних) занять:

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Стисла характеристика періодів становлення соціальної роботи, допомога у прадавніх спільнотах.	4
2	Особливості соціальної підтримки та допомоги в державах Давнього Сходу	4
3	Соціальна допомога в Давній Греції та Давньому Римі	4
	Специфіка соціальної підтримки в Середньовіччі	4
5	Розбудова моделей соціальної роботи наприкінці ХІХ ст.	4
6	Общинні форми допомоги та взаємодопомоги у слов'ян, князівська і церковна підтримка після Хрещення Київської Русі	4
7	Церковно-державна допомога до ХVІІ ст. на теренах України	2
8	Система державної опіки до ХІХ ст. на українських землях	2
9	Суспільна та приватна опіка до початку ХХ ст.	2
10	Особливості системи державного забезпечення до 1991 р.	2
11	Розбудова соціальної роботи як науки і практики в Україні	6
12	Соціальна робота як напрям практичної підготовки фахівців	4
13	Характеристика актуальних проблем соціальної роботи	4
14	Технологізація та управління соціальною роботою	4
	Разом	50

Оцінювання освітніх досягнень здобувачів вищої освіти.

Засобами оцінювання та методами оцінки результатів навчання є: диференційований залік; екзамен; модульні контрольні роботи; реферати, есе; презентації результатів виконаних завдань; творчі проекти; презентації та виступи на наукових заходах; інші види індивідуальних та групових завдань.

Оцінювання рівня освітніх досягнень здобувачів за освітніми компонентами, здійснюється за 100-бальною шкалою, що використовується в НУЦЗ України з переведенням в оцінку за рейтинговою шкалою - ЄКТС та в 4-бальну шкалу.

Таблиця відповідності результатів оцінювання знань з навчальної дисципліни за різними шкалами:

За 100-бальною шкалою, що використовується в НУЦЗ України	За рейтинговою шкалою (ЄКТС)	За 4-бальною шкалою
90–100	А	відмінно
80–89	В	добре
65–79	С	

55–64	D	задовільно
50–54	E	
35–49	FX	незадовільно
0–34	F	

Критерії оцінювання.

Поточний контроль проводиться на кожному (лекційному, практичному, семінарському) занятті шляхом проведення усного та письмового опитування. Він призначений для перевірки якості засвоєння навчального матеріалу, стимулювання навчальної роботи здобувачів вищої освіти та вдосконалення методики проведення занять.

Поточний контроль може проводитись наступними способами:

– усне опитування – застосовується під час проведення усіх видів навчальних занять з метою визначення рівня засвоєння здобувачами вищої освіти навчального матеріалу з попереднього заняття;

– письмовий експрес-контроль – проводиться з метою перевірки рівня знань здобувачів вищої освіти за попереднє (декілька попередніх) занять, або після завершення вивчення матеріалу модуля;

– тестовий контроль – проводиться після завершення вивчення здобувачами вищої освіти матеріалу модуля;

– комбінована форма контролю – поєднання під час проведення навчальних занять усного опитування та експрес-контролю, або експрес-контролю з тестовим контролем з метою максимального охоплення кількості залучених до контролю здобувачів вищої освіти і більш якісної перевірки рівня засвоєння ними знань.

Розподіл та накопичення балів, які отримують здобувачі, за видами навчальних занять та контрольними заходами з дисципліни:

Вид навчальної роботи		Кількість	Максимальний бал за вид навчальної роботи	Загальна максимальна сума балів
I. Поточний контроль				
Модуль № 1	Лекції	5	2	10
	Семінари	10	5	50
	Практичні заняття			
	(ПЗ) Модульна КР*	1	40	40
	Разом за модуль № 1			100
II. Підсумковий контроль - диференційований залік				
Модуль № 2	Лекції	5	2	10
	Семінари	5	5	25
	Практичні заняття			
	Разом за модуль № 2			35
Модуль № 3	Лекції	10	2	10

	Семінари	10	5	50
	Практичні заняття			
	Разом за модуль № 3			60
	Разом за поточний контроль			95
	II. Індивідуальні завдання (науково-дослідні) <i>додаткові обов'язкові завдання</i>			<i>до 10</i>
	III. Підсумковий контроль - екзамен			20

Модульний контроль є компонентом поточного контролю і здійснюється у формі виконання здобувачем вищої освіти модульного контрольного завдання (контрольної роботи тощо) та є обов'язковим.

Підсумкова модульна оцінка визначається як сума поточної та контрольної оцінок (балів) з даного модуля. Оцінювання кожного модуля включає обов'язкові види робіт та допоміжні завдання (враховується активність та поточна успішність здобувача вищої освіти на семінарах тощо).

З навчальної дисципліни «Історія і теорія соціальної роботи» **підсумковий контроль** проводиться у формі диференційованого заліку, екзамену.

Поточний контроль.

Критерії поточного оцінювання знань здобувачів у межах лекційного заняття (оцінюється від 0 до 3 балів):

2 бали – здобувач володіє навчальним матеріалом, орієнтується в конкретній темі, аргументовано висловлює свої думки та наводить приклади;

2-1 бал – здобувач частково орієнтується в обговорюваній тематиці, може окреслити деякі її аспекти та навести приклади;

0 балів – здобувач не орієнтується в обговорюваній тематиці, не знаходить відповіді на проблемні питання (за змістом лекції), у висловлюваннях щодо окремих положень припускається суттєвих помилок.

Викладачем оцінюється повнота розкриття питання, логіка його подання, культура мовлення, емоційність та переконаність, аналітичні міркування, вміння робити порівняння, висновки.

Критерії поточного оцінювання знань здобувачів на семінарському (практичному) занятті (оцінюється від 0 до 5 балів):

3-5 бали – здобувач вільно володіє навчальним матеріалом, орієнтується в конкретній темі та аргументовано висловлює свої думки, наводить приклади;

2-3 бали – здобувач частково володіє навчальним матеріалом та може окреслити деякі аспекти визначеної теми;

0,5-1,5 бали – здобувач поверхово володіє навчальним матеріалом і не може окреслити основні аспекти визначеної теми;

0 балів – здобувач не знає відповіді на поставлені питання або поверхово розкриває лише окремі положення, допускаючи при цьому суттєвих помилок.

Викладачем оцінюється повнота розкриття питання, логіка його подання, культура мовлення, емоційність та переконаність, використання

основної та додаткової літератури (підручників, навчальних посібників тощо), аналітичні міркування, вміння робити порівняння, висновки.

Критерії поточного оцінювання знань здобувачів на практичному занятті (оцінюється від 0 до 5 балів):

5 балів – завдання виконане у повному обсязі, відповідь вірна, наведено фахово переконливу аргументацію, використовуються професійні терміни, звіт оформлений граматично і стилістично без помилок;

4 бали – завдання виконане майже у повному обсязі, відповідь вірна, але наведено недостатньо переконливу аргументацію, використовуються професійні терміни, звіт оформлений граматично і стилістично без помилок;

3 бали – завдання виконане частково (більше 70%), але обґрунтування відповіді недостатнє, у звіті допущені незначні граматичні чи стилістичні помилки;

2 бали – завдання виконане частково (менше 50%), у звіті допущені незначні граматичні чи стилістичні помилки;

1 бал – завдання виконане частково (менше 30%), у звіті допущені грубі граматичні та стилістичні помилки;

0 балів – завдання не виконане.

Викладачем оцінюється повнота розкриття питання, цілісність, системність, логічна послідовність, вміння формулювати висновки, акуратність оформлення письмової роботи, самостійність виконання.

Контрольна робота є складовою поточного контролю і виконується у вигляді аудиторної письмової (модульної) роботи під час останнього практичного заняття в межах окремого залікового модуля.

Кожен варіант модульної контрольної роботи включає теоретичні питання і практичні завдання.

Критерії оцінювання знань здобувачів вищої освіти при виконанні контрольних робіт (оцінюється від 0 до 40 балів):

30-40 балів – вірні відповіді дані на всі запропоновані питання, дотримано всі вимоги до виконання;

29-20 бали – вірні відповіді дані на всі запропоновані питання, але вони недостатньо обґрунтовані, або у відповідях наявні незначні помилки;

19-15 балів – вірні відповіді дані на більшу половину запропонованих питань, частина з них недостатньо обґрунтовані, або у відповідях наявні значні помилки;

15-11 балів – вірні відповіді дано на 50% запропонованих питань, серед яких наявні помилки;

1-10 балів - вірні відповіді дано менше, ніж на 30% запропонованих питань, наявні значні помилки;

0 балів – відповіді переважно відсутні або робота містить грубі помилки у більшості запропонованих питань.

Викладачем оцінюється повнота розкриття теоретичних контрольних питань та правильність виконання практичних завдань, логічна послідовність викладеного матеріалу, вміння формулювати висновки, акуратність оформлення (модульної) роботи, самостійність її виконання.

Підсумковий контроль.

Критерії оцінювання знань здобувачів на диференційованому заліку: підсумкову оцінку здобувач отримує протягом семестру шляхом накопичення балів під час поточного контролю. Критерії оцінювання знань здобувачів на екзамені: підсумкову оцінку здобувач отримує за сумою накопичених балів протягом семестру та балів за складання екзамену.

Перелік теоретичних питань за темами навчальної дисципліни:

1. Особливості періодизації історії соціальної роботи за рубежом.
2. Хронологічна послідовність етапів розвитку соціальної роботи за рубежом: загальна характеристика.
3. Критерії періодизації соціальної роботи за рубежом.
4. Допомога і взаємодопомога як історична матриця пізнання в сфері соціальної роботи.
5. Показники етапів зміни парадигми допомоги і взаємодопомоги (зміна суб'єкта і об'єкта, інститутів підтримки, ідеології допомоги)
6. Праісторичні форми допомоги в найдавніших спільнотах.
7. Джерела соціальної допомоги в системі суспільних відносин від початку зародження суспільства.
8. Форми соціальної допомоги пізнього періоду розвитку первісної родової громади.
9. Захист від ризиків, культові, релігійні форми допомоги, утворення архетипів, наступних систем соціальної допомоги й соціального захисту.
10. Соціальна підтримка в державах Стародавнього Сходу: загальна характеристика.
11. Соціальна допомога як практична діяльність із надання допомоги, підтримки і захисту нужденних у період давніх цивілізацій.
12. Основні засади формування практики соціальної роботи в державах Давнього Сходу.
13. Організація соціальної допомоги в Давній Греції та Давньому Римі.
14. Закладання основ державного регулювання благодійності та опіки в містах-державках (полісах).
15. Поширення заходів культового, спортивного, військового характеру в Давній Греції як політика соціальної гармонізації.
16. Цілісна система соціальної допомоги в Афінах.
17. Забезпечення порядку в державі філантропічним шляхом в Давньому Римі.
18. Соціальна допомога в період Середньовіччя.
19. Церква як носій благодійності й опіки Середньовіччя.
20. Християнське милосердя як вид соціальної допомоги.
21. Монастирська модель благодійності, роль чернечих орденів у реалізації ідей милосердя і допомоги ближньому.
22. Формування моделей соціальної та соціально-педагогічної роботи в зарубіжних країнах.
23. Історія становлення та розвитку соціальної роботи в США.

24. Джейн Адамс та Мері Річмонд як засновниці соціальної роботи.
25. Допомога переселенцям Джейн Адамс починаючи наприкінці XIX ст.
26. Обґрунтування Мері Річмонд методів соціальної роботи наприкінці XIX ст.
27. Розвиток практики соціальної роботи у Європі.
28. Розвиток теоретичних моделей соціальної допомоги в зарубіжних країнах.
29. Поширення сфери соціальної роботи на різні організації за рубежом.
30. Система соціальної допомоги та підтримки в різних зарубіжних країнах: загальна характеристика.
31. Родоплемінні й общинні форми допомоги та взаємодопомоги у слов'ян до X ст.
32. Поняття «реципрокації» та «редистрибуції».
33. Князівська й церковно-монастирська підтримка з X до XIII ст.
34. Соціальний захист за князівського правління в Київській Русі.
35. Церковно-монастирська система благодійності.
36. Вплив прийняття християнства на форми допомоги та підтримки людини.
37. Період церковно-державної допомоги з XIV ст. до другої половини XVII ст.
38. Діяльність братств як релігійно-національної організації українського заможного міщанства.
39. Соціальний захист за часів козаччини.
40. Виникнення приватної благодійності, розгортання світських підходів до підтримки та допомоги нужденним.
41. Державна опіка з другої половини XVII ст. до другої половини XIX ст.
42. Формування адміністративної системи допомоги нужденним з другої половини XVII ст.
43. Перетворення на початку XVIII століття, зміна системи захисту і допомоги.
44. Формування системи соціального захисту на початку XVIII століття до другої половини XIX ст..
45. Приватна добродійність та її форми на початку XVIII століття.
46. Основні напрямки суспільної опіки на початку XVIII століття до другої половини XIX ст.
47. Період суспільної та приватної опіки з кінця XIX ст. до початку XX ст.
48. Реорганізація адміністративної системи державного управління, зміни соціального захисту населення з кінця XIX ст. до початку XX ст.
49. Робота земств з профілактики зuboжіння з кінця XIX ст. до початку XX ст.
50. Сільська і волосна форми опіки з кінця XIX ст. до початку XX ст.
51. Урбанізація і загострення соціальних проблем у містах з кінця XIX ст. до початку XX ст.
52. Формування міських структур опіки.
53. Церковно-парафіяльна і приватна форми опіки з кінця XIX ст. до початку XX ст.
54. Соціальна допомога в Галичині (на західноукраїнських землях) у другій половині XVIII – першій половині XIX ст.
55. Приватна благодійність в Україні у другій половині XVIII – першій половині XIX ст. Філантропічна діяльність Андрея Шептицького.

56. Аналіз системи соціального забезпечення в перше десятиріччя після встановлення Радянської влади в Україні.
57. Завершення формування української радянської системи соціального захисту в 30-ті роки ХХ ст.
58. Соціальна політика стосовно селянства в першій половині ХХ ст.
59. Соціальна допомога в роки другої світової війни та повоєнний час.
60. Становлення соціальної роботи в незалежній Україні як системи (1991–1999 роки).
61. Постанова в Україні системи професійної підготовки соціальних працівників.
62. Поняття соціальної роботи як теорії, практики, фахової освіти.
63. Формування теорій, моделей, технологій соціальної роботи.
64. Утворення і становлення парадигм соціальної роботи.
65. Розвиток філософії допомоги як культурно-історичного явища.
66. Становлення наукових підходів до соціальної роботи в незалежній Україні.
67. Філософія допомоги як базова, концептуальна ідея в становленні вітчизняних теорій соціальної роботи.
68. Вітчизняна парадигма соціальної роботи як сукупність моделей і теорій допомоги.
69. Основні поняття і категорії теорії соціальної роботи.
70. Етапи формування наукових і теоретичних підходів до соціальної роботи в Україні.
71. Соціальна робота як наука, проблеми соціальної роботи як науки.
72. Соціальна робота в структурі соціальних наук.
73. Соціальна робота як суспільна практика.
74. Поняття соціальної політики як регулювання і узгодження інтересів різних соціальних груп
- 75.** Взаємозв'язок соціальної політики і соціальної роботи.
76. Проблемне поле соціальної роботи в сучасному суспільстві.
77. Загальна характеристика клієнтів соціальної роботи.
78. Поняття соціального ризику та груп соціального ризику, маргіналізація особистості.
79. Поняття соціальної норми та патології, девіантна поведінка особистості.
80. Поняття про технології і менеджмент соціальної роботи.

Політика викладання навчальної дисципліни.

1. Сумлінне дотримання розкладу занять з навчальної дисципліни (здобувачі вищої освіти, які запізнилися на заняття, до заняття не допускаються).

2. Активна участь в обговоренні навчальних питань, змістовна підготовка до семінарських та практичних занять за рекомендованою літературою, якісне і своєчасне виконання завдань.

3. Користування мобільними пристроями під час заняття дозволяється тільки з навчальною метою і з дозволу керівника

заняття.

4. Здобувач вищої освіти має право дізнатися у викладача навчальної дисципліни про кількість накопичених балів та вести власний облік цих балів.

5. Пропущені заняття, незалежно від причин, здобувач вищої освіти відпрацьовує за графіком консультацій викладача. Відпрацювання понад 70% пропущених занять здійснюється з дозволу деканату факультету.

6. Пропущені заняття можуть бути відпрацьовані у вигляді самостійної підготовки матеріалу теми у письмовому/друкованому вигляді з подальшим його захистом у додатково узгоджений з викладачем час.

7. При виконанні індивідуальної самостійної роботи до захисту допускаються реферати, які містять більшу частину оригінального тексту при перевірці на плагіат.

8. До підсумкового контролю допускаються здобувачі вищої освіти, які готували доповіді, успішно виконали поточні завдання, модульні контрольні роботи та мають на більше 15 % пропущених занять.

9. На період дії воєнного стану у країні в умовах дистанційного навчання у випадку оголошення повітряної тривоги в регіоні, де знаходяться викладач або здобувачі вищої освіти, кожен з учасників заняття може від'єднатись від zoom-сесії і перейти в укриття або інше безпечне місце. Після оголошення відбою повітряної тривоги заняття може бути продовжене у межах часу, передбаченого розкладом занять.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Література

1. Безпалько О. В. Організація соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю у територіальній громаді: теоретико-методичні основи : монографія / О. В. Безпалько. — Київ : Наук. світ, 2006. — 363 с.
2. Головатий М.Ф. Соціальна політика і соціальна робота: Термінологічний словник / М.Ф. Головатий, М.Б. Панасюк. — К.: МАУП, 2005. — 560 с.
3. Горілий А.Г. Історія соціальної роботи : [навч. посібн.]. — Тернопіль: Астон, 2004. — 174 с.
4. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. І. Д. Звереві. — Київ ; Сімферополь : Універсум, 2012. — 536 с.
5. Історія соціальної роботи / уклад. О. О. Кравченко, О. О. Матрос. — Умань : ФОП Жовтий О. О., 2016. — 69 с.
6. Історія соціальної роботи : навч.-метод. посіб. для студ. спец. «Соціальна робота» / В. В. Тихолоз ; Черкас. нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького, Навч.-наук. ін-т пед. освіти, соц. роботи і мистецтва, Каф. соц. роботи і

- соц. педагогіки. – Черкаси : ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2014. – 407 с.
7. Історія, теорія і практика соціальної роботи в Україні: навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / упор.: С. Я. Марченко, М. С. Кратінов, Л. Ц. Ваховський та ін. – Луганськ : Альма-матер, 2005. – 408 с.
  8. Карпенко О. Г. Соціально-педагогічна підтримка дітей в Україні в історичному контексті : монографія / О. Г. Карпенко, Т. В. Янченко. – К. : НПУ, 2006. – 159 с.
  9. Коляда Н. М. Розвиток недільних шкіл в Україні: друга половина ХІХ – початок ХХ ст. : навч. посіб. – К. : Науковий світ, 2007. – 208 с.
  10. Коляда Н. М. Соціально-педагогічні засади розвитку дитячого руху в Україні (початок ХХ ст. – середина 30-х років ХХ ст.) : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01, 13.00.05 / Коляда Наталія Миколаївна. – Умань, 2013. – 999 с.
  11. Конвенція ООН про права дитини. – К., 1997.
  12. Короткий термінологічний словник із соціальної педагогіки, соціальної роботи / уклад.: Л. В. Лохвицька, І. І. Доброскок. — Переяслав-Хмельницький, 2007. — 144 с.
  13. Кубіцький С. О. Історія соціальної роботи в зарубіжних країнах : навч. посіб. / С. О. Кубіцький. – К. : ДАКККіМ, 2009. – 298 с.
  14. Лозко Г. Українське язичництво / Г. Лозко. – К. : Український Центр духовної культури, 1994. – 126 с.
  15. Лукашевич М.П., Семигіна Т.В. Соціальна робота (теорія і практика):[підручник]. – К.: Каравела, 2011. – 368 с.
  16. Любар О. О. Історія української педагогіки : навч. посіб. / О. О. Любар, М. Т. Стельмахович, Д. Т. Федоренко. – К. : Знання, 2003. – 449 с.
  17. Малько А. О. Теоретико-методологічні основи розвитку соціальної педагогіки : монографія / А. О. Малько ; Харків. держ. акад. культури. — Харків : ХДАК, 2004. — 285 с.
  18. Особливості соціальної молодіжної політики в Україні та ФРН на сучасному етапі: Наук. зб. / редкол.: А.І. Кудрявченко (відп. ред.) та ін. – К.: МАУП, 2004. – 336 с.
  19. Педагогічно-просвітницька діяльність громадських організацій України (друга половина ХІХ – початок ХХ століття) : монографія / авт. кол.: І. В. Албул, О. О. Гоменюк, О. Д. Балдинюк та ін. – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2015. – 417 с.
  20. Поліщук В. А. Історія соціальної педагогіки та соціальної роботи : курс лекцій / В. А. Поліщук, О. І. Янкович ; ТДПУ. – Тернопіль, 2009. – 256 с.
  21. Поліщук В. А. Історія соціальної педагогіки та соціальної роботи : курс лекцій / В. А. Поліщук, О. І. Янкович ; Терноп. держ. пед. ун-т, Тернопіль, 2009. — 256 с.
  22. Попович Г. Соціальна робота в Україні і за рубежом. – Ужгород, 2000.
  23. Савицький В. І. Генеза благодійності в Україні (методологія історії соціальної роботи в Україні) : навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / В. І. Савицький ; Національний технічний ун-т України «Київський

- політехнічний ін-т». – К. : НТУУ «КПІ», 2007. – 136 с.
24. Сейко Н. А. Добродійність у сфері освіти (XIX – поч. XX ст.): Київський учбовий округ / Сейко Наталія Андріївна ; Житомирський держ. ун-т ім. Івана Франка. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2006. – 448 с.
  25. Семигіна Т.В. Словник із соціальної політики / Т.В. Семигіна. – К.: Києво-Могилянська академія, 2004. – 420 с.
  26. Сидоров В. Ролі та функції соціальних працівників // Соціальна робота в Україні: перші кроки / за ред. В.І. Полтавця. – К.: Києво-Могилянська Академія, 2000.
  27. Скуратівський В. А. Основи соціальної політики: навч. посібник / В. А. Скуратівський, О. М. Палій. – К. : МАУП, 2002. – 200 с.
  28. Соціальна робота в Україні: [навч. посібник] / І.Д. Зверева, О.В. Безпалько, С.Я. Харченко та ін. / за заг. ред. І.Д. Зверевої, Г.М. Лактіонової. – К.: Науковий світ, 2003. – 233 с.
  29. Соціальна робота: [навч. посібник] / В.П. Андрущенко, В.П. Бех, М.П. Лукашевич, І.І. Мигович та ін.; ред. колегія: В.П. Андрущенко, В.І. Астахова, В.П. Бех та ін. – К.: ДЦССМ, 2002. – Кн. 2. – 440 с.
  30. Соціальна робота: [підручник] / В.А. Поліщук О.П. Бартош-Пічкарь, Н.М.Горішна, Г.В. Лещук, О.Ю. Пришляк / за ред. Н.Г. Ничкало. – Тернопіль: Збруч 2010. – 330 с.
  31. Соціальна робота: реалії та виклики часу: навчально-методичний посібник. Слов'янськ: Вид-во Б. І. Маторіна, 2021. 219 с.
  32. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка : навч. посіб. / М. Г. Стельмахович. – К. : ІЗИН, 1997. – 232 с.
  33. Субтельний О. Україна: історія : навч. посіб. / О. Субтельний. – К. : Либідь, 1993. – 720 с.
  34. Українська педагогіка в персоналіях : у 2 кн. Кн. 1: навч. посібник / за ред. О. В. Сухомлинської. – К. : Либідь, 2005. – 624 с.
  35. Фурман А. В. Історія соціальної роботи : навч. посіб. / Анатолій Васильович Фурман, Марія Василівна Підгурська. – Тернопіль : ТНЕУ, 2014. – 174 с.
  36. Яворницький Д.І. Історія запорізьких козаків: у 3-х т./ Д.І. Яворницький. – Т.1. – К.: Наукова думка, 1990.
  37. Якса Н. В. Історія соціальної педагогіки : метод. посіб. / Н. В. Якса. – Житомир, 2006. – 156 с.

Інформаційні ресурси

1. Міністерство соціальної політики України. - Режим доступу: <https://www.msp.gov.ua/>
2. Фонд соціального страхування України. - Режим доступу: <http://www.fssu.gov.ua>.
3. Гендерний інформаційно-аналітичний центр. - Режим доступу: <http://krona.org.ua/story.html>.
4. Закон України «Про соціальні послуги» (від 17.01.2019 р.) // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2019. – №102 – С. 358.

5. Закон України „Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях” 14 квітня 2022 року. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2193-20#Text> - Назва з екрана.
6. Державний стандарт соціальної послуги кризового та екстреного втручання від 01.07.2016 р. № 716 [Електронний ресурс] / Міністерство соціальної політики України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0990-16#n13>. – Назва з екрана

Укладач:

викладач кафедри СГД

ВАЩУК Тетяна